

การพัฒนาระบบการสืบค้นข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของ
วัดเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดลำพูน

Development of a Document Search System for Ancient Buddhist Scriptures
at Temples to Create a Local Learning Resource in Lamphun

ธวัชชัย ไชยวุฒิ¹, พระครูสิริสุตานุยุต², เทพประวิณ จันทร์แรง³, พัลลภ หารุกำจา⁴,
จันทร์สม์ ตาปูลิง⁵, พระครูปริยัติรังสรรค์⁶

Thawatchai Chaiwut¹, Phra Kru Sirisutanuayut², Thepprawin Chanreang³, Panlob Harukhamja⁴
Chantararat Tapuling⁵, Phra Kru Pariyat Rangsan⁶

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹,
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²,
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย³,
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย⁴,
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย⁵,
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย⁶

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College¹,
Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College²,
Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College³,
Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College⁴,
Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College⁵,
Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College⁶

Corresponding Author E-mail: Empk.1992@gmail.com

(Received: Jul 22, 2025; Revised: Aug 17, 2025; Accepted: Aug 19, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดลำพูน 2) พัฒนาระบบการสืบค้นเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดลำพูน และ 3) สร้างแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นและถ่ายทอดองค์ความรู้คัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและนำเสนอแบบพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

1) คัมภีร์โบราณในลำพูนมีความหลากหลายด้านเนื้อหา ภาษา และวัสดุจารึก ครอบคลุมหลักธรรมพื้นฐาน นิทานชาดก จริยธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สะท้อนอิทธิพลพระพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาที่ปรับให้เข้ากับบริบทล้านนา

2 การพัฒนาระบบสืบค้นดิจิทัลช่วยให้เข้าถึงข้อมูลคัมภีร์ผ่านคำสำคัญ หมวดหมู่ หรือชื่อวัดอย่างสะดวกและแม่นยำ เป็นเว็บไซต์สืบค้นด้านคัมภีร์จริยาปิฎก ฉบับวัดบ้านโฮ้งหลวง ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน และมูลกัมมัญฐาน ฉบับวัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยเน้นความง่ายต่อการใช้งานสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย

3) การสร้างแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น จัดตั้งแหล่งเรียนรู้เอกสารคัมภีร์โบราณหอไตรวัดป่าปวย ลำพูนเพื่อรวบรวม อนุรักษ์ และเผยแพร่คัมภีร์โบราณอักษรธรรมล้านนา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยให้ชุมชนมีส่วนร่วมจริง ทำให้ภูมิปัญญาล้านนาเชื่อมอดีตกับปัจจุบันและสืบสานอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การพัฒนา; ระบบการสืบค้น; คัมภีร์โบราณ; แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

Abstract

This research aims to 1. To study, collect, and analyze the content of ancient Buddhist scriptures in Lamphun Province, 2. To develop a digital document search system for ancient Buddhist scriptures from temples in Lamphun Province, and 3. Establish a local learning and knowledge transfer resource for ancient Buddhist scriptures of temples in Lamphun Province. This is a qualitative research study. Data were collected through interviews and focus group discussions, then analyzed using content analysis and presented in a descriptive manner.

The research findings revealed that

1. Ancient scriptures in Lamphun are diverse in content, language, and inscription materials. They cover basic Dharma principles, Jataka tales, ethics, and local history, reflecting the influence of Theravāda Buddhism from Sri Lanka, which has been adapted to the Lanna context.

2. The development of a digital document search system facilitates convenient and accurate access to scriptures through keywords, categories, or temple names. This system is designed for searching the Cariyāpitaka scriptures of Wat Ban Hong Luang version, Tambon Ban Hong, Amphoe Ban Hong, Lamphun Province, and the Mūlakammatthāna scripture of Wat Ban Luk version, Tambon Mueang Nga, Amphoe Mueang, Lamphun Province. The system emphasizes ease of use for all target groups.

3. Establishing a local learning resource center: establishing a learning resource center for ancient scriptures from Ho Trai Hall (Tipitaka Scripture Hall) of Wat Pa Puey, Lamphun, to collect, preserve, and disseminate ancient Lanna scriptures, which represent local wisdom. This initiative encourages genuine community participation, connecting Lanna wisdom from the past to the present, and ensuring its sustainable preservation.

Keywords: development; Search system; ancient scriptures; Local learning resources

บทนำ

ศาสนาพุทธศาสนาล้านนามีคัมภีร์หรือเอกสารที่ใช้บันทึกหลักธรรมคำสอนเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เกิดความสอดคล้องและเป็นระบบ แม้ในอดีตที่ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หลักคำสอนทางศาสนาที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านวิธีการท่องจำปากเปล่า หรือวิธีมุขปาฐะ โดยให้พระสงฆ์หลายกลุ่มรับผิดชอบท่องจำเรื่องราวแต่ละเรื่องร่วมกัน เช่น ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พระสาวกด้วยวิธีการแสดงธรรมเทศนาและอบรมสั่งสอนเป็นรายบุคคล จนเกิดปัญหาความแตกแยกทางคำสอนในหมู่สาวกเมื่อปรินิพพาน เนื่องจากยังไม่มีการรวบรวมคำสอนให้ชัดเจน (ศูนย์วิจัยพระพุทธศาสนา, 2560: 45) หากไม่มีการรวบรวมประมวลคำสอนของพระองค์ไว้ พระพุทธศาสนาก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ ดังพุทธวจนะในคราวจะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า โย โว อานนทมยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญญโต มมจเจเน สตถา. แปลว่า ดูกุรอานนท์ ธรรมแลวินัยใดที่เราได้แสดงแล้ว และบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราล่วงไปลับไป (ที.ม.(ไทย) 10/141/178) ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ข้อความดังกล่าวเน้นความสำคัญของการรวบรวมและสืบทอดพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา การศึกษาคัมภีร์โบราณในปัจจุบันจึงไม่เพียงแต่เป็นการเก็บรักษามรดกทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็น การทำความเข้าใจภูมิปัญญา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสังคมล้านนาในอดีต

การสังคายนาครั้งสำคัญ เช่น การสังคายนาครั้งที่ 5 ณ อาโลกลเลนสถาน ประเทศศรีลังกา เป็นครั้งแรกที่จารพระไตรปิฎกบนใบลานด้วยภาษาบาลีอักษรสิงหล ซึ่งถือเป็นต้นฉบับพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทที่เก่าแก่และสมบูรณ์ที่สุด (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2550: 111) ขณะที่ การสังคายนาครั้งที่ 3 ภายใต้พระเจ้าอโศกมหาราช ส่งผลให้พระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ ดินแดนสุวรรณภูมิและล้านนา การสังคายนาและการเผยแผ่ดังกล่าวสะท้อนถึงการสร้างมาตรฐานคำสอนและ เชื่อมเครือข่ายทางศาสนาระดับภูมิภาค ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อพัฒนาการทางศาสนาและวัฒนธรรม

ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในล้านนาเกิดขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าติโลกราช มีการสังคายนา พระไตรปิฎกและจารลงใบลานด้วยอักษรล้านนา ณ วัดโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงส่ง พระสงฆ์ไปศึกษาที่ศรีลังกา ปรากฏพระนักปราชญ์หลายรูปที่เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและภาษาบาลี จนสามารถแต่งคัมภีร์ เช่น คัมภีร์จกฺวาฬทีปนี คัมภีร์เวสันตรทีปนี คัมภีร์มังคลัตถทีปนี และคัมภีร์สมันตปา สาทิกาอรรถโยชนา (ลมูล จันทรหอม, 2538: 69–70) การแต่งคัมภีร์และเผยแผ่ในสมัยนั้นสะท้อนความรู้เรื่อง

ทางปัญญาและวรรณกรรมในล้านนา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการศึกษาภาษา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

คัมภีร์โบราณหรือ “คัมภีร์โบราณ” นอกจากบันทึกหลักธรรมคำสอนเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของพระสงฆ์และชุมชน ยังรวมถึงความรู้ด้านกฎหมายและวินัยท้องถิ่น (บุญเหลือ บราณสาร, 2548: 58) ประวัติศาสตร์และพงศาวดาร ตำนานโหราศาสตร์ ปฏิทินตามฤดูกาล เวชศาสตร์ และดาราศาสตร์ (มุณี พันทวี, 2541: 20) รวมถึงวรรณคดี เช่น บทกวี คำสอน และเรื่องเล่าพื้นบ้าน (เกษียร มะปะโน, 2548: 56) การศึกษาและรวบรวมคัมภีร์โบราณจึงไม่เพียงช่วยเข้าใจหลักคำสอนทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักฐานสำคัญต่อการศึกษา ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสังคมล้านนาในอดีต (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, 2548: 1) นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาระบบการสืบค้นคัมภีร์โบราณในรูปแบบดิจิทัลเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาล้านนาอย่างยั่งยืน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาวิจัยค้นหาคัมภีร์โบราณอันทรงคุณค่านี้ เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มี การศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับเอกสารโบราณในจังหวัดลำพูนอย่างครบถ้วน ทั้งในด้านการรวบรวม วิเคราะห์ และการเชื่อมโยงเนื้อหาของคัมภีร์โบราณล้านนา เอกสารโบราณ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนา นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสามารถนำไปพัฒนาระบบการสืบค้นเอกสารคัมภีร์โบราณของวัดในรูปแบบดิจิทัล เพื่อให้การสืบทอดพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาล้านนาสืบทอดไปอย่างยั่งยืน รวมทั้งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนและสาธารณชน เพื่อสร้างความตระหนักรู้คุณค่าและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดลำพูนให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมและวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดลำพูน
2. เพื่อพัฒนาระบบการสืบค้นเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดลำพูน
3. เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นและถ่ายทอดองค์ความรู้คัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดลำพูน

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวกับการพัฒนาระบบการสืบค้นข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการศึกษาแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ อีกทั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ครอบคลุมหลากหลายวิธีการในการได้มาซึ่งผลการวิจัยที่ถูกต้องเหมาะสม ตอบโจทย์และนำไปใช้ได้ ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบสารสนเทศ (Information System Development)

การพัฒนาระบบสารสนเทศต้องอาศัยแนวคิดและทฤษฎี เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนระบบการจัดการ

เบื้องต้น และเพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยหลักแนวคิดการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ใช้ระบบ (System Analysis) เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ โดยพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการพัฒนาระบบสารสนเทศ ความเข้าใจและการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ใช้ที่ถูกต้อง ช่วยให้การพัฒนาระบบเป็นไปตามความต้องการจริงของผู้ใช้งาน และลดความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นในระบบประกอบด้วย 1) การศึกษาสำรวจและรวบรวมความต้องการของผู้ใช้ระบบ (Requirements Elicitation) 2) การศึกษาวิเคราะห์และตรวจสอบประเมินผลความต้องการของผู้ใช้ระบบ (Requirements Analysis and Validation) 3) การจัดลำดับความสำคัญของข้อมูลที่ได้มี เพื่อการจัดทำระบบได้ถูกต้องแม่นยำตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ระบบ (Prioritization of Requirements) การจัดลำดับความสำคัญของความต้องการเป็นสิ่งสำคัญ 3) การจัดทำข้อมูลเอกสารและวางแผนเพื่อการจัดสรรและการจัดการด้านทรัพยากร เพื่อให้ได้ซึ่งระบบที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ระบบ (Prioritization of Requirements) 4) การประเมินและการตรวจสอบความต้องการซ้ำ เพื่อให้ถูกต้องตามหลักทางวิชาการและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ระบบ (Requirements Documentation) (Branch, Robert Maribe, 2009: 56–60)

แนวคิดการออกแบบถือว่ามีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบ (System Design) การออกแบบฐานข้อมูล (Database Design) เพราะฐานข้อมูลเป็นส่วนสำคัญในการจัดเก็บ และเรียกคืนข้อมูล ดังนั้นการออกแบบฐานข้อมูลที่ดียังจะช่วยให้การจัดการข้อมูลมีประสิทธิภาพ การออกแบบฐานข้อมูลมักจะเริ่มจากการสร้างแผนภาพเอนทิตี-ความสัมพันธ์ (Entity-Relationship Diagram หรือ ERD) ซึ่งเป็นการระบุข้อมูลเอกสารแสดงแหล่งข้อมูล และสามารถเชื่อมโยงไปยังแหล่งฐานข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการสร้างสัญลักษณ์ (Entities) เพื่อให้เข้าถึงและเข้าใจง่ายในการใช้ระบบ และความสัมพันธ์ระหว่างฐานข้อมูลเหล่านั้น ERD ช่วยให้ผู้ใช้พัฒนาระบบเข้าใจโครงสร้างข้อมูล และสามารถที่จะจัดการข้อมูลได้อย่างถูกต้อง (Smith, Gregory A., and David Sobel, 2010:122)

เมื่อการสร้างระบบสารสนเทศขึ้นมาใช้ควรศึกษาวิเคราะห์ โดยการทดสอบระบบ (System Testing) เนื่องด้วยการพัฒนาและการเขียนโปรแกรม (System Development and Programming) เป็นกระบวนการที่สำคัญในวงจรวิศวกรรมซอฟต์แวร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างและบำรุงรักษาซอฟต์แวร์ให้มีประสิทธิภาพสูงสุดตามความต้องการของผู้ใช้ และสนับสนุนการทำงานของระบบที่ออกแบบไว้ กระบวนการนี้มีความเชื่อมโยงกับขั้นตอนต่าง ๆ ของวงจรการพัฒนาซอฟต์แวร์ (Software Development Life Cycle - SDLC) ซึ่งครอบคลุมการวางแผน การออกแบบ การพัฒนา การทดสอบ และการนำระบบไปใช้ (Barcelos, L. V., & Penteado, R. D, 2017:) และแนวคิดสำคัญและเป็นที่ทราบอย่างแพร่หลาย (Agile Development) เป็นการพัฒนาระบบในรูปแบบสามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยเน้นการสื่อสารระหว่างทีมงานและลูกค้า การพัฒนาซอฟต์แวร์ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ ที่เรียกว่า Sprint หรือ Iteration ซึ่งช่วยให้สามารถปรับปรุงและปรับแต่งซอฟต์แวร์ได้อย่างรวดเร็ว (Booth, Wayne C., 2011) เพื่อให้ระบบสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีฐานข้อมูล (Database Technology) การพัฒนา

ระบบค้นหาจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีฐานข้อมูลเพื่อจัดเก็บเอกสารและข้อมูลในรูปแบบที่สามารถจัดการและเรียกค้นได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ฐานข้อมูลอาจเป็นแบบ SQL หรือ NoSQL ขึ้นอยู่กับลักษณะของข้อมูลและการใช้งาน ดังนั้นการศึกษาขั้นพื้นฐานระบบการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการจึงสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

2. แนวคิดทางการอนุรักษ์เอกสารโบราณ (Preservation of Ancient Documents)

การอนุรักษ์เอกสารทางวัฒนธรรมและศาสนามีความสำคัญต่อการปกป้องและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของสังคม คัมภีร์โบราณเป็นคัมภีร์ที่ถูกจารหรือการจดบันทึกด้วยอักษรโบราณ เรียกโดยทั่วไปว่าหนังสือโบราณ แต่เนื่องจากคนในอดีตนิยมบันทึกเรื่องราวในด้านพระพุทธศาสนาลงในใบลานจึงนิยมเรียกคัมภีร์โบราณว่า คัมภีร์ใบลาน นอกจากจะบันทึกเรื่องราวในด้านพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการบันทึกความรู้ ภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ (มณี พันทวี, 2541: 20) ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการด้านล้านนาคดีได้แบ่งวรรณกรรมล้านนาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ วรรณกรรมลายลักษณ์ และวรรณกรรมมุขปาฐะ หรือวรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยตัวอักษร กับวรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยวาจา/คำพูด ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกไปอีก เช่น วรรณกรรมมุขปาฐะ ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก นิทานชาวบ้าน ภาษิตล้านนาปริศนาคำทาย เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์ ได้แก่ วรรณกรรมประเภทบาลี วรรณกรรมชาดก ตำนาน ประวัติศาสตร์ ตำรา กฎหมาย คำสอน กวีนิพนธ์ คร่าว โคลง กาพย์ ร่าย เป็นต้น (ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ และอุดม รุ่งเรืองศรี, 2527: 7) ในอดีตดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือตอนบนของประเทศ มีวรรณกรรมและโบราณคดีทางพุทธ ศาสนา อย่างมากมาย มากกว่าที่พบในภาคอื่น ๆ ของประเทศ โดยกระจายอยู่ตามวัดและ สถานที่ต่าง ๆ ใน 8-9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งจากการศึกษาสำรวจคัมภีร์และวรรณกรรม ล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่สำรวจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 - 2526 ใน 525 วัด 4 จังหวัดภาคเหนือตอนบนพบว่า มีคัมภีร์วรรณกรรมล้านนาถึง 410,775 ผูก/ฉบับ และจาก การประมาณการของนักวิชาการด้านวรรณกรรม ล้านนากล่าวว่า ในล้านนามีวรรณกรรมด้านต่าง ๆ รวมกันไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านผูก/ฉบับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา นอกนั้นเป็นวรรณกรรมในด้านอื่น ๆ เช่น นิทานพื้นบ้าน กฎหมายโบราณ ยาสมุนไพร โหราศาสตร์ จริยศาสตร์ ลัทธิพิธีกรรม เป็นต้น ตำนานเกิดจากการรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ที่บอกเล่าสืบกันมา แล้วนำมาบันทึก เป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง ตำนานจึงเป็นบันทึกเรื่องราวที่ย้อนกลับไปในอดีต มีลักษณะเป็นนิทาน นิยายปรัมปรา มักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของราชวงศ์ กษัตริย์ วีรบุรุษ หรือบุคคลสำคัญ บ้านเมือง หรือสถานที่ ตลอดจนปูชนียวัตถุ ปูชนียบุคคลลนาฏ (วิภา ชลิตานนท์, 2524: 110) แนวคิดนี้ช่วยส่งเสริมให้เข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ ด้วยนักวิชาการล้านนาคดีได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในรูปแบบดิจิทัล (Digitization of Ancient Texts) เพื่อให้เอกสารสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้นและลดความเสี่ยงจากการสูญหายหรือชำรุด การจัดทำสำเนาดิจิทัล (Digital Archiving) การเก็บรักษาข้อมูลในรูปแบบดิจิทัล โดยเน้นการรักษาคุณภาพและความถูกต้องของเอกสารต้นฉบับ และสามารถสืบค้นขยายผลสู่พื้นที่ในการวิจัยได้เป็นอย่างดี

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ (Learning Resource Development)

ในการศึกษาวิจัยเพื่อขยายผลพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงศาสนา (Religious Learning Resource

Development) ต้องเข้าใจความหมายของแหล่งเรียนรู้ (Definition of Learning Resources) เพื่อใช้ในการอธิบายถึงความหมายและประเภทของแหล่งเรียนรู้ให้ชัดเจน ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งประเด็นการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางกายภาพ (Physical Resources) แหล่งเรียนรู้ทางดิจิทัล (Digital Resources) และแหล่งเรียนรู้ในเชิงท้องถิ่น (Local Learning Resource Development) เป็นสำคัญเนื่องด้วยการจัดการแหล่งเรียนรู้นี้จะช่วยทำให้กระบวนการศึกษา และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้พัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้แหล่งเรียนรู้นี้ยังหมายถึงสื่อหรือสิ่งต่าง ๆ ที่นำมาใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งในรูปแบบของสื่อการสอนที่มีเนื้อหาเป็นลายลักษณ์อักษร วัสดุและอุปกรณ์ที่ช่วยในการศึกษาทางปฏิบัติ หรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลหรือความรู้ได้อย่างหลากหลายและกว้างขวาง (สมเกียรติ ศรีปัญญา, 2552: 34)

การศึกษาวิจัยแนวคิดที่เน้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งข้อมูลทางศาสนาเพื่อให้ประชาชนและนักวิชาการสามารถศึกษาและใช้ประโยชน์ได้ง่าย โดยมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงความรู้ในเชิงท้องถิ่น โดยการศึกษาบริบทพื้นที่เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเชิงกายภาพของชุมชน โดยศึกษาวิเคราะห์ภาพรวมต่าง ๆ เพื่อให้แหล่งเรียนรู้ทางกายภาพ (Physical Resources) เหมาะสมกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Resource) การใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพของการศึกษาและการเข้าถึงความรู้ในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยในการค้นหาข้อมูลเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา และสำหรับผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไปที่ต้องการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ในการเรียนรู้แบบตลอดชีวิต (lifelong learning) การผนวกเทคโนโลยีเข้ากับแหล่งเรียนรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้การศึกษาเข้าถึงได้ง่ายขึ้น และส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบฐานข้อมูลดิจิทัล และเครื่องมือการค้นหาช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ง่ายและรวดเร็ว (Booth, Wayne C., 2011:34) เพราะระบบฐานข้อมูลดิจิทัลยังช่วยเก็บรักษาและอนุรักษ์ข้อมูลที่มีคุณค่า เช่น เอกสารโบราณหรือหนังสือหายากให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัล ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ทั่วโลก (Smith, Abby, 2013:58) แนวคิดนี้เน้นการสอดคล้องกับการเรียนรู้ที่หลากหลาย แหล่งเรียนรู้ดิจิทัลสามารถอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ฐานข้อมูลออนไลน์ เว็บไซต์การศึกษา e-Books วิดีโอการสอน และระบบการเรียนการสอนออนไลน์ (Learning Management System - LMS) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ดิจิทัลนี้ไม่เพียงแต่เน้นการนำเสนอเนื้อหา แต่ยังคำนึงถึงการออกแบบประสบการณ์การใช้งาน (User Experience Design - UX) เพราะฉะนั้นการนำแนวคิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในเชิงท้องถิ่น (Local Learning Resource Development) เพราะการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เน้นข้อมูลและทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นในการสร้างความรู้และความภาคภูมิใจในชุมชน รวมถึงการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม เพราะแหล่งเรียนรู้ในเชิงท้องถิ่นเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษาและวัฒนธรรมในชุมชน

ท้องถิ่น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในลักษณะนี้เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และองค์ความรู้ดั้งเดิม ซึ่งสามารถช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยมีหลักการสำคัญหลายประการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่มีคุณภาพ โดยการบูรณาการเทคโนโลยีในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สำคัญในปัจจุบัน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลท้องถิ่นสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น และยังเป็นวิธีการที่ช่วยอนุรักษ์ความรู้ดั้งเดิมไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา (Johnson, Mark, 2018: 45) การใช้สื่อออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลทำให้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นสามารถเข้าถึงได้ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในท้องถิ่นและคนนอกพื้นที่

ดังนั้นในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในเชิงท้องถิ่นคือการส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและสภาพแวดล้อมในชุมชน การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมจริงนี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหาและความท้าทายของชุมชนตนเองได้ดียิ่งขึ้น เช่น การใช้สถานที่ทางประวัติศาสตร์หรือสถานที่สำคัญในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ในเชิงบูรณาการ สามารถช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น (Williams, David, and Michael Brown, 2009: 112) ในท้ายที่สุดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในเชิงท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับชุมชนของตน การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้เมื่อแหล่งเรียนรู้เหล่านี้เชื่อมโยงกับความต้องการของชุมชน มีการใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพ และมีการสนับสนุนการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการสร้างสังคมที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเจ้าอาวาสวัดในอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน จำนวน 12 คน 2) กลุ่มนักวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยและมรณนายก จำนวน 5 คน 3) กลุ่มผู้เก็บรวบรวมคัมภีร์ ได้แก่ ศรัทธาประชาชนที่เก็บรวบรวมคัมภีร์ล้านนา จำนวน 5 คน รวมจำนวน 20 รูป/คน

เครื่องมือการวิจัยที่ใช้การศึกษาวิจัย

ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลคัมภีร์โบราณ ตรชนนัคันคำ และการจัดระบบเอกสารออนไลน์ 2) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group) เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาระบบสืบค้นคัมภีร์โบราณ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา จากนั้นจึงทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย การลงพื้นที่สำรวจ รวบรวม คัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ตามประเด็นในการศึกษาวิจัย เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ และแยกแยะข้อมูลคัมภีร์โบราณ ตรรกษาค้นคว้า และการจัดระบบสืบค้นเอกสารโบราณ

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษารวบรวม

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) และการพรรณนาความประกอบการบรรยายการรวบรวมและวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

จากการศึกษานักวิจัยจึงนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า จังหวัดลำพูนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนามายาวนาน ทำให้มีการเก็บรักษาคัมภีร์โบราณจำนวนมากไว้ตามวัดต่าง ๆ เนื้อหาของคัมภีร์เหล่านี้ไม่เพียงบันทึกหลักธรรมคำสอน แต่ยังครอบคลุมความรู้ด้านกฎหมาย ประวัติศาสตร์ ตำนาน โบราณคดี เวชศาสตร์ ดาราศาสตร์ วรรณคดี และภูมิปัญญาท้องถิ่น สะท้อนความเจริญทางภาษา ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน การสำรวจคัมภีร์โบราณล้านนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ลำพูน พบข้อมูลสำคัญ 2 ช่วงคือ 1) การสำรวจระหว่าง พ.ศ. 2516–2523 โดยอาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์และคณะ สำรวจวัดในเชียงใหม่ ลำพูน และพะเยารวม 244 แห่ง พบคัมภีร์รวม 222,560 ผูก แบ่งได้กว่า 20 หมวดหมู่ เช่น พุทธตำนาน มหาชาติชาดก พระสูตร พระวินัย ธรรมคำสอน และพิธีกรรม 2) โครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา (พ.ศ. 2529–2534) โดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ร่วมกับรัฐบาลเยอรมัน พบคัมภีร์ไม่ซ้ำกัน 27,993 เรื่อง และจำนวนผูก 106,766 ผูก เนื้อหาครอบคลุมทั้งชาดก ธรรมคำสอน นิทานพื้นบ้าน ตำราโหราศาสตร์ และประวัติศาสตร์พุทธศาสนา

ในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ลำพูนหรือเมืองหริภุญไชยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 สมัยพระนางจามเทวี ซึ่งทรงนำพระพุทธศาสนาเถรวาทและวัฒนธรรมแบบทวารวดีมาประดิษฐาน มีการสร้างสถูป วัดสำคัญ และกำหนดจตุรพุทธปราการเพื่อคุ้มครองเมือง ตัวอย่างคัมภีร์โบราณที่สำคัญในพื้นที่ ได้แก่ 1) จามเทวีวงศ์ บันทึกเรื่องราวพระนางจามเทวี ประวัติเมืองหริภุญไชย การสร้างวัดสำคัญ และหลักธรรมของกษัตริย์ที่เกี่ยวข้องกับความเจริญหรือเสื่อมของบ้านเมือง 2) เอกสาร

จารึก ที่เก็บในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย จำนวน 66 รายการ แบ่งเป็นจารึกที่มีข้อมูลทะเบียนเดิม 30 รายการ และจารึกใหม่ 36 รายการ เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา อักษรไทยสุโขทัย อักษรฝักขาม อักษรไทย และอักษรไทยนิเทศ ใช้ทั้งภาษาไทยและบาลี คณะทำงานด้านการอนุรักษ์ได้นำทะเบียนจารึกที่ผ่านการตรวจสอบและพิมพ์เรียบร้อยไปถวายวัดในลำพูน เช่น วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง และวัดบ้านหลุก อำเภอเมือง เพื่อเก็บรักษาและใช้ประโยชน์ทางวิชาการ

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า คัมภีร์พระพุทธศาสนาในล้านนาเป็นแหล่งภูมิปัญญาที่สะท้อนหลักธรรมตั้งแต่พื้นฐานจนถึงขั้นสูง ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาลังกา และปรับให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทท้องถิ่นโดยนักปราชญ์ล้านนา ข้อมูลเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน จึงควรจัดเก็บในรูปแบบดิจิทัลเพื่อให้เข้าถึงองค์ความรู้อย่างกว้างขวาง พร้อมเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม ลักษณะสำคัญของการพัฒนาระบบสืบค้นประกอบด้วย การจัดเก็บข้อมูลในฐานข้อมูลดิจิทัลที่บันทึกรายละเอียด เช่น ชื่อคัมภีร์ ประเภทเนื้อหา ผู้รจนา ปีที่แต่ง วัดที่เก็บรักษา ภาพถ่ายใบลาน อักษรล้านนา คำแปล และคำอธิบายประกอบ รวมทั้งการพัฒนาระบบสืบค้นหลายรูปแบบ ได้แก่ คำสำคัญ (Keyword Search) หมวดยุค และเชิงความหมาย (Semantic Search) เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งศูนย์สารสนเทศคัมภีร์โบราณจังหวัดลำพูนหรือเชื่อมโยงฐานข้อมูลวัดต่าง ๆ เพื่อให้บริการทั้งในสถานที่และออนไลน์ พร้อมเปิดโอกาสให้ชุมชน พระภิกษุ ปราชญ์ท้องถิ่น และนักวิจัยมีส่วนร่วมในการเก็บ ตรวจสอบ และตีความข้อมูล ตัวอย่างระบบที่พัฒนารวมถึง คัมภีร์มูลกัมมัญฐาน วัดบ้านหลุก จัดทำเป็น E-Book และระบบสืบค้นออนไลน์ และคัมภีร์จรียาปิฎก วัดบ้านโฮ้งหลวง ปิวรรตและตรวจชำระพร้อมเก็บภาษาบาลีดั้งเดิม จัดทำเป็น E-Book และระบบสืบค้นออนไลน์ แนวทางการพัฒนานี้ไม่เพียงอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ แต่ยังยกระดับองค์ความรู้ท้องถิ่น เชื่อมโยงภูมิปัญญากับเทคโนโลยี และสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

การพัฒนาระบบสืบค้นและการถ่ายทอดเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาล้านนาได้รับการยอมรับและเห็นความสำคัญจากชุมชน ทั้งด้านความสอดคล้องกับวัฒนธรรม ความถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และประโยชน์ต่อการเข้าถึงองค์ความรู้ แต่ควรมีการพัฒนาเพิ่มเติมให้ตอบโจทย์สถานการณ์และความต้องการร่วมสมัย เพื่อยกระดับศักยภาพของแหล่งเรียนรู้และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาล้านนาในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า เป้าหมายมุ่งการสร้างแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นและถ่ายทอดองค์ความรู้จากคัมภีร์โบราณของวัดในจังหวัดลำพูน มุ่งให้คัมภีร์โบราณเป็นแหล่งข้อมูลทางศาสนา ภาษาล้านนา วรรณกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และประเพณี เช่น ปอยหลวง และเทศน์มหาชาติ พร้อมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม เชื่อมโยงมรดกกับชีวิตประจำวัน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เยาวชน พระสงฆ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการบูรณาการการเรียนรู้ทั้งในระบบการศึกษาและกิจกรรมชุมชน ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อมัลติมีเดียเพื่อเข้าถึงได้ง่าย สร้างแรงบันดาลใจ และยกย่องผู้ทำงานอนุรักษ์ พร้อมนำหลักธรรมคำสอนจากคัมภีร์โบราณ ตัวอย่างเช่น คัมภีร์จรียาปิฎก

วัดบ้านโง้งหลวง เน้นการบำเพ็ญศบารมี จารบนใบลาน 20 ผูกด้วยสำนวนจินตกล้านนา และคัมภีร์มูลกัมมัญฐาน วัดบ้านหลุก จารเมื่อ พ.ศ. 2419 จำนวน 5 ผูก 269 หน้าลาน เน้นสมถะวิปัสสนาซึ่งสอดคล้องหลักวิสุทธิ 7

ในด้านการสร้างแหล่งเรียนรู้ โดยมีการเปิดโครงการ “ศูนย์การเรียนรู้คัมภีร์โบราณล้านนาหอไตรวัดป่าปวย ลำพูน” ที่ทำหน้าที่รวบรวม อนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญาในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ขนาดย่อม ห้องสมุดพื้นบ้าน และศูนย์กิจกรรมชุมชน ซึ่งจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เช่น การฝึกอ่านอักษรธรรมล้านนา การแปลคัมภีร์ เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้จากศึกษาวิจัยให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดป่าปวย ต.บ้านโง้ง อ.บ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน การสนทนากลุ่มเฉพาะคัมภีร์ธรรมโบราณในจังหวัดลำพูน โดยเฉพาะเอกสารใบลานในวัดป่าปวย ถือเป็นมรดกทางปัญญาที่ทรงคุณค่า ทั้งในเชิงศาสนา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญในการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และสืบสานภูมิปัญญาทางศาสนาและวัฒนธรรมของล้านนาให้ดำรงอยู่ต่อไปอย่างมั่นคง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษานักวิจัยจึงนำผลการวิจัยมาอภิปราย ดังต่อไปนี้

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การรวมและวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดลำพูน คัมภีร์ใบลานวัดบ้านหลุก ใบลาน 1,279 รายการ คัมภีร์ที่สำคัญมูลกัมมัญฐาน ฉบับวัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ฉบับนี้ เป็นคัมภีร์ใบลาน เส้นจารจำนวน 5 ผูก 269 หน้าลาน ผู้จาร มี 3 ท่าน คือ ลุงหนาน ปัญญาภิกขุ และ สุนันท์ภิกขุ ในปี จ.ศ. 1238 ตรงกับ พ.ศ.2419 และคัมภีร์ใบลานวัดบ้านโง้งหลวง จำนวน 1,000 ผูก คัมภีร์ที่สำคัญ คัมภีร์จริยาปิฎก ฉบับวัดบ้านโง้งหลวง ตำบลบ้านโง้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน เป็นคัมภีร์โบราณ บันทึกโดยการจารอักษรลงบนใบลาน มี 20 ผูกลาน จารขึ้นโดยพระมหาสุรปัญญาภิกขุ เมื่อจุลศักราช 925 (พ.ศ. 2106 หรือ ค.ศ. 1563) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของดิเรก อินจันทร์ (2563) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาคัมภีร์ใบลาน พับสาและจารึกเพื่อสนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ใบลาน พับสา และจารึก ถือเป็นเอกสารมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การศึกษาและเผยแพร่ เพราะบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เช่น คำสอนทางศาสนา ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในอดีต งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาคัมภีร์ใบลาน พับสา และจารึกของวัดเชียงมั่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จากการศึกษาคัมภีร์ใบลาน จำนวน 93 เรื่อง พับสา จำนวน 33 เล่ม และ จารึก จำนวน 4 หลัก พบข้อมูลที่สำคัญและน่าสนใจ เช่น ประวัติและเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ และวัดเชียงมั่น รายชื่อวัดในเมืองเชียงใหม่ กฎหมายโบราณ กฎหมายคณะสงฆ์ ตำรายา ตำราปลูกด มงคล แผนผังเมืองเชียงแสน ประวัติการสร้างกรอบไม้ประดิษฐานพระศิลา และประวัติการสร้าง และฉัตรทองคำประดิษฐานพระเสด็จคณินตลอดจนจารึกอักษรปัลลวะ และจารึกอักษรธรรมล้านนา บนฐานพระพุทธรูปที่เก่าที่สุดในล้านนา เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาประกอบการนำชมหรืออธิบายเรื่องราวที่น่าสนใจของวัดเชียงมั่น ทั้งในวิหารหลวง

วิหารพระแก้ว เจดีย์ หอไตร และอุโบสถได้เป็นอย่างดี นอกจากจะเป็นข้อมูลเชิงลึกจากเอกสารสายลักษณะอักษรที่น่าเชื่อถือแล้ว ยังทำให้คนทั่วไปเห็นคุณค่าของการศึกษาคัมภีร์โบราณ พัสสา และจารึก ตลอดจนดึงดูดใจให้ตัดสินใจมาเยี่ยมชมหรือกลับมาเยี่ยมชมอีกครั้งของทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ

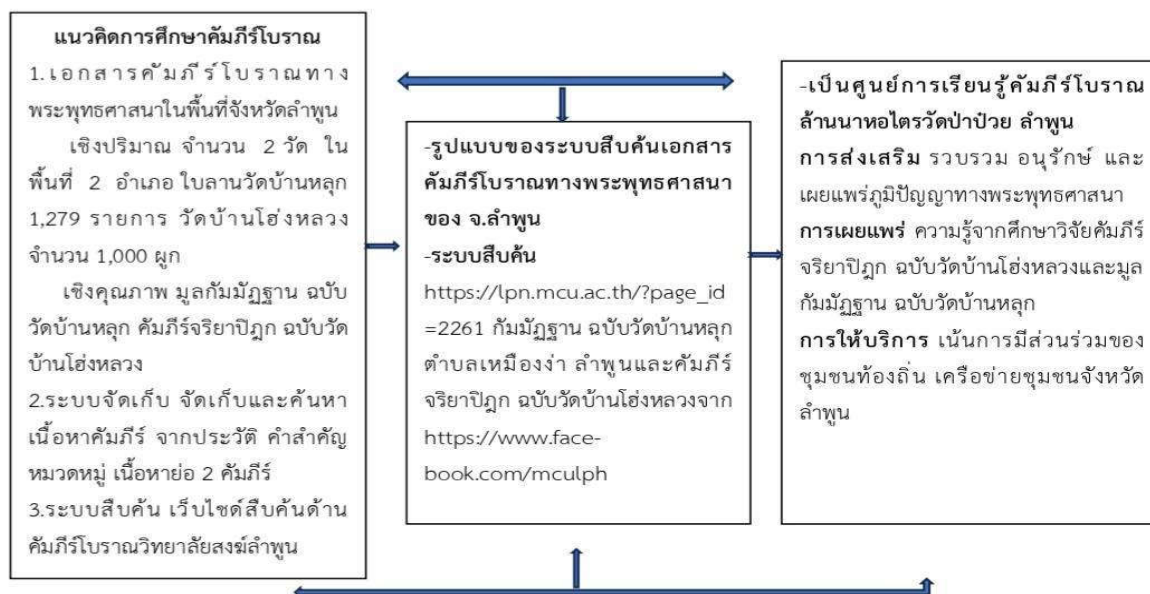
จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนาระบบสืบค้น ได้มีการออกแบบฐานข้อมูลดิจิทัลที่สามารถจัดเก็บและค้นหาเนื้อหา คัมภีร์ได้จากประวัติ คำสำคัญ หมวดหมู่ เนื้อหาย่อ เป็นเว็บไซต์สืบค้นด้านคัมภีร์จริยาปิฎก ฉบับวัดบ้านโฮ้งหลวง ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน และมูลกัมมัญฐาน ฉบับวัดบ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระชยานันท์หนูและคณะ (2562) ได้วิจัยเรื่อง การสืบค้นและการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนาของวัดเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนาในกลุ่มภาคเหนือ ซึ่งจะได้คัดเลือกวัดที่มีเอกสารโบราณแต่ยังขาดการสำรวจอย่างเป็นระบบ อีกทั้งเพื่อทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนา คัมภีร์โบราณที่ไม่เข้าซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่เข้าสู่ระบบ และเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนาในวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์โบราณล้านนาที่ได้จากการสำรวจล้วนมีคุณูปการต่อสังคมและอนุชนรุ่นหลังเพื่อที่จะนำมาศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ โดยสามารถจัดแบ่งเรื่องราวในคัมภีร์โบราณเพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ การสืบค้นคัมภีร์โบราณล้านนาจำแนกตามแหล่งที่มา และการสืบค้นคัมภีร์โบราณล้านนาจำแนกตามหมวดหมู่ สำหรับการสร้างแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ควรเกิดขึ้นโดยความเห็นพ้องและฉันทานุมัติที่เห็นควรให้มีการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ในด้านการสร้างแหล่งเรียนรู้คัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา คณะผู้วิจัยได้มีการเปิดศูนย์การเรียนรู้คัมภีร์โบราณล้านนาหอไตรวัดป่าปวย ลำพูน ซึ่งจะทำหน้าที่รวบรวม อนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ชุมชน การถ่ายทอดความรู้จากศึกษาวิจัยคัมภีร์จริยาปิฎก ฉบับวัดบ้านโฮ้งหลวงและมูลกัมมัญฐาน ฉบับวัดบ้านหลุกให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดป่าปวย ต.บ้านโฮ้ง อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเทพสุธรรมเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา) และคณะ (2559) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบสืบค้นและการอนุรักษ์เอกสารและคัมภีร์โบราณของวัดในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า งานวิจัยเรื่องการพัฒนาระบบสืบค้นและการอนุรักษ์เอกสารและคัมภีร์โบราณของวัดในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อสำรวจและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในสังคมไทย 2) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและการจัดทำดัชนีการค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในสังคมไทย และ 3) เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในสังคมไทย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อการศึกษาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่เนื้อหา คัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาจากบันทึกในเอกสารหรือคัมภีร์โบราณ และหลักฐานจากโบราณคดีที่จัดเก็บที่วัดในไทยทั้ง 4 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ การเก็บรวบรวม ใช้แบบบันทึกข้อมูลเพื่อบันทึก

รายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มความรู้เดิม ประกอบด้วย หมวดความรู้ หมวดย่อย และหมู่ย่อย (Division) ขอบเขตและนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารทั้งหมดมาจัดกลุ่ม เนื้อหาและคัดแยกเนื้อหาอย่างเป็นระบบ การสืบค้นเอกสารคัมภีร์โบราณ ทำในพื้นที่ที่มีรูปแบบการจัดเก็บแล้ว และทำการ สืบค้นสืบค้นเบื้องต้นในส่วนที่ยังไม่เคยมีการสำรวจมาก่อน เป็นลักษณะของโครงการงานวิจัยเชิงรุกตามกรอบแผนงานที่กำหนดไว้ การจัดระบบหมวดหมู่ความรู้ในคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาโดยวิธีวิเคราะห์เอกสาร ได้แก่ คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารคัมภีร์โบราณ คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารคัมภีร์โบราณ คู่มือชื่อเรื่อง และชื่อหนังสือทางพระพุทธศาสนา เอกสารการแบ่งหมวดจากข้อมูลของคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสำนักหอสมุดแห่งชาติส่วนที่ยังไม่เคยมีการสำรวจ ในลักษณะนี้ยังไม่มีข้อมูลเบื้องต้น จึงจำเป็นต้องขอคำแนะนำของผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ส่วนมากจะเป็นพระสังฆาธิการ ในการสำรวจนี้จะ ไปตามวัดที่เป็นแหล่งชุมชนเก่า และวัดต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานประกอบการสำรวจนำเชื่อถือ จากการสำรวจคัมภีร์โบราณทางภาคเหนือ ผู้วิจัยศึกษาในจังหวัดเชียงราย จังหวัด พะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน พบว่า ระบบการสืบค้นได้จากการสำรวจคัมภีร์โบราณตามวัด ต่าง ๆ ในจังหวัดทางภาคเหนือ จำแนกตามแหล่งที่มาสามารถแสดงรายการคัมภีร์ทั้งหมดได้ 357 รายการ ส่วนภาคใต้ของจังหวัดตรังและจังหวัดกระบี่ ยังไม่มีการจัดหมวดหมู่ และการจัดระบบ การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ การสำรวจคัมภีร์โบราณทางภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามข้อมูลที่ปรากฏในสำนักหอสมุดแห่งชาติ พบว่า ได้มีการจัดระบบความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณตามมาตรฐานอย่างเป็นระบบแต่ไม่ได้มีการจัดเรียงเนื้อหาที่เป็นหมวดหมู่ เน้นการจัดเรียงตามลำดับ การเข้ามาของเอกสาร ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือตัวคัมภีร์โบราณ และยังไม่มียัดในพื้นที่ที่มีการจัดระบบสืบค้นซึ่งอยู่ในคัมภีร์โบราณอย่างเป็นระบบ ทำให้การสืบค้นและเข้าถึงเนื้อหาในคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นไปได้ยากและใช้เวลานาน ผู้วิจัยจึงใช้ระบบการสืบค้นข้อมูลและการจัดระบบหมวดหมู่ความรู้มาสังเคราะห์ และจัดกลุ่มเนื้อหาพร้อมกันโดยใช้หลักการพื้นฐานการจัดหมวดหมู่ความรู้ เพื่อจำแนกความรู้แต่ละกลุ่มให้เป็นหมวด หมวดย่อย และหมู่ย่อย โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏโครงสร้างระบบการจัดระบบหมวดหมู่ในคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา วัดและชาวบ้านที่ครอบครองเอกสารคัมภีร์โบราณไว้ ยังขาดการเก็บรักษาอย่างเป็นระบบทั้งการจัดหมวดหมู่ ขาดการสำรวจจำนวนและการทำบัญชีรายชื่อเอกสาร เอกสารกลุ่มนี้มีปัญหาเรื่องต้นฉบับชำรุด เพราะขาดความพร้อมในด้านสถานที่ที่เหมาะสมในการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ การยกระดับความสำคัญและสร้างความตระหนักให้พระสงฆ์ วัดและชุมชนในการอนุรักษ์คัมภีร์ ในฐานะเจ้าของพื้นที่ ได้เห็นความสำคัญเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสืบทอดพระพุทธศาสนาในสังคมไทยต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการสืบค้นข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดลำพูน ได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย
(ที่มา: ธวัชชัย ไชยวุฒิ และคณะ, 2568)

อธิบายได้ว่า คัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำพูนเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่สะท้อนทั้งหลักธรรมคำสอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน การศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาคัมภีร์เหล่านี้ช่วยให้เข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และชีวิตประจำวัน การพัฒนาระบบดิจิทัลเพื่อจัดเก็บและสืบค้นคัมภีร์ทำให้ข้อมูลเข้าถึงได้สะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมการสร้างแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นและการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การอนุรักษ์และถ่ายทอดคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำพูน โดยศึกษารวบรวมและวิเคราะห์คัมภีร์เพื่อเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต การพัฒนาระบบสืบค้นดิจิทัลช่วยให้เข้าถึงข้อมูลได้สะดวก รวดเร็ว และแม่นยำ พร้อมเปิดโอกาสให้ชุมชนและนักวิชาการมีส่วนร่วม การสร้างแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นผสมผสานเทคโนโลยีและการปฏิบัติธรรม ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม นอกจากนี้ งานวิจัยยังชี้ให้เห็นแนวทางการพัฒนาระบบดิจิทัลและกิจกรรมชุมชนเพื่อเชื่อมโยงภูมิปัญญาล้านนากับคนรุ่นใหม่ ทำให้คัมภีร์โบราณและองค์ความรู้ทางศาสนามีชีวิตและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ภาครัฐควรกำหนดนโยบายสนับสนุนการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณและภูมิปัญญาล้านนา โดยเฉพาะการจัดตั้งศูนย์สารสนเทศคัมภีร์โบราณในระดับจังหวัด เพื่อให้การเข้าถึงข้อมูลมีความต่อเนื่องและยั่งยืน

2) ควรสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรสำหรับการพัฒนาระบบดิจิทัลสืบค้นคัมภีร์โบราณ รวมถึงการอบรมบุคลากรและชุมชนให้สามารถใช้ระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) วัดและชุมชนควรจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้คัมภีร์โบราณ เช่น การสอนอ่านคัมภีร์ การจัดนิทรรศการ หรือเวิร์กช็อปเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

2) ควรจัดทำระบบดิจิทัลและสื่อมัลติมีเดียที่เชื่อมโยงคัมภีร์โบราณเข้ากับฐานข้อมูลออนไลน์ ให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงและค้นคว้าได้สะดวก รวดเร็ว และครอบคลุมเนื้อหา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรขยายการศึกษาไปยังคัมภีร์โบราณในวัดจังหวัดอื่น ๆ ของล้านนา เพื่อวิเคราะห์ความหลากหลายของภูมิปัญญาและการปรับใช้ระบบดิจิทัลในบริบทที่แตกต่างกัน

2) แนะนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพิ่มเติมในการประเมินประสิทธิผลของระบบดิจิทัลต่อการเรียนรู้ และการสืบค้นข้อมูลของผู้ใช้จริงในชุมชนและสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- เกษียร มะปะโน. (2548). *วรรณคดีและวัฒนธรรมล้านนา*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2550). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสารสินการพิมพ์.
- ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ และ อุดม รุ่งเรืองศรี. (2527). *วรรณกรรมลายลักษณ์ล้านนา.เอกสารประกอบนิทรรศการวรรณกรรมล้านนา (อัตลำนนา)*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ.
- ดิเรก อินจันทร์. (2563). *การศึกษาคัมภีร์ใบลาน พับสา และจารึกเพื่อสนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยว*. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่: กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- นลินี กาศแสง. (2564). *การเชื่อมโยงความในเอกสารโบราณท้องถิ่นจังหวัดแพร่*. *วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหา สาขาวิชาภาษาไทย*. บัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- นาฏวิภา ชลิตานนท์ (2524). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย*. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญเหลือ บุราณสาร. (2548). *คัมภีร์ใบลานกับกฎหมายท้องถิ่น*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระชยานันท์มณี และคณะ. (2562). *การสืบค้นและการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนาของวัดเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคเหนือ*. *วารสารมหาจุฬานาครทรรณ*, 6(1),126-145.
- พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา) และคณะ. (2559). *การพัฒนาระบบสืบค้นและการอนุรักษ์เอกสารและคัมภีร์โบราณของวัดในสังคมไทย*. *รายงานวิจัย*. วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุทิตย อาภากร (อบอน), (2548). *การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรม*

พระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มณี พันทวี. (2541). *ภูมิปัญญาล้านนาในคัมภีร์โบราณ*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ลมูล จันทร์หอม. (2538). *ประวัติศาสตร์และวรรณกรรมล้านนา*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศูนย์วิจัยพระพุทธศาสนา. (2560). *พระพุทธศาสนาและการสืบทอดคำสอน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเกียรติ ศรีปัญญา. (2552). *การจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยศึกษา.

Barcelos, L. V., & Penteado, R. D. (2017). Agile Software Development: An Overview of Agile Methods and Practices. *Journal of Computer Science Applications and Information Technology*.

Branch, Robert Maribe. (2009). *Instructional Design: The ADDIE Approach*. New York: Springer.

Booth, Wayne C. (2011). *The Craft of Research*, 3rd ed. Chicago: The University of Chicago Press.

Smith, Abby. (2013). *Preservation in the Age of Large -Scale Digitization: A White Paper*. Washington D.C.: Council on Library and Information Resources.

Smith, Gregory A., and David Sobel. (2010). *Place- and Community-Based Education in Schools*. New York: Routledge.

Williams, David, and Michael Brown. (2009). *Local Culture and Education: Approaches to Teaching with Community Identity*. London: Education Press.